

CZU:398.09(478)

<https://doi.org/10.52505/llf.2024.1.06>

CERCETAREA ETNOSOCIALĂ A COMUNITĂȚILOR RURALE ÎN STUDIILE ETNOLOGULUI TUDOR COLAC

Mariana COCIERU

Doctor în filologie

Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM

E-mail: mariana.cocieru@sti.usm.md, mcocieru@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7707-525X>

THE ETNO-SOCIAL RESEARCH OF RURAL COMMUNITIES IN THE STUDIES OF ETHNOLOGIST TUDOR COLAC

Abstract

This article discusses the theoretical and practical foundations of ethno-social research of Romanian-inhabited localities in the Republic of Moldova and Ukraine, as applied by ethnologist Tudor Colac in his studies. We will primarily focus on the most recent work of this esteemed scholar, a volume on which he worked for more than half a century, gathering relevant materials for an ethnofolkloric monograph. The aim of the monographic studies conducted by the distinguished folklorist was to present the traditional culture of the indigenous population, highlighting important aspects of the history, administrative-territorial layout, economy, and social situation of the analyzed rural areas. The published monographic volumes reveal the essence of the researcher's efforts to present the localities and notable personalities who have contributed through their activities to the consolidation of the “normative system” and the “system of social valorization – culture” of the villages to which they are connected. The author remains faithful to his predilections in the field of ethnological investigations, emphasizing in these works the role of the family in the authentic preservation and perpetuation of cultural values, the memory of folklore bearers as evidence of the existence of the normative system governing village life (customs, traditions, norms, rules, conventions, etc.), and the functional system of social valorization of the rural community.

Keywords: ethno-social research, traditional culture, family, normative system, folklore bearers, ethnofolkloric monograph.

Rezumat

În acest articol, ne vom referi la temeuriile teoretice și practice de cercetare etnosocială a localităților locuite de români din Republica Moldova și Ucraina, aplicate de etnologul Tudor Colac în studiile sale. Ne vom axa, în mare parte, pe cea mai recentă lucrare a redutabilului om de știință, un volum la care a lucrat mai bine de o jumătate de secol,

adunând materiale relevante pentru o monografie etnofolclorică. Scopul studiilor monografice realizate de folclorist a fost prezentarea culturii tradiționale a populației băștinașe, evidențiind aspecte importante din istoria, amplasarea administrativ-teritorială, economia și situația socială a mediilor rurale analizate. Volumele monografice publicate dezvăluie esența eforturilor cercetătorului de a prezenta localitățile și personalitățile marcante care au contribuit, prin activitățile lor, la consolidarea „sistemului normativ” și la „sistemul de valorizare socială – cultura” al satelor de care sunt legați. Autorul rămâne fidel predilecțiilor sale în domeniul investigațiilor etnologice, punând accentul, în aceste lucrări, pe rolul familiei în conservarea și perpetuarea autentică a valorilor culturale, pe memoria colportorilor de folclor ca argument al existenței sistemului normativ de funcționare a vieții la sate (obiceiuri, datini, norme, reguli, cutume etc.) și pe sistemul funcțional de valorizare socială a colectivității rurale.

Cuvinte-cheie: cercetare etnosocială, cultură tradițională, familie, sistem normativ, colportori de folclor, monografie etnofolclorică.

În studiile sale, etnologul Tudor Colac, deși abordează o gamă complexă și diversă de teme, demonstrează totuși o predilecție pentru anumite direcții de cercetare științifică. Printre acestea se numără: istoria folcloristicii românești, evoluția folcloristicii în Basarabia, genurile și speciile folclorului, lirica populară din Basarabia și Transnistria, interferențele româno-ucrainene în comunitățile românești din regiunea Cernăuți (Ucraina), folclorul ceremonial, investigarea monografică a familiei în spațiul basarabean, aspectele sociologice ale culturii tradiționale în mediul rural contemporan, principiile de elaborare a monografiilor etnofolclorice ale localităților, precum și continuitatea și perenitatea creației populare.

Investigațiile sale științifice au fost publicate în peste 35 de volume și aproximativ 300 de articole științifice și de popularizare a culturii tradiționale. Aceste lucrări constituie o contribuție semnificativă la dezvoltarea etnologiei moderne în Republica Moldova. Pe lângă eforturile sale de conservare și cercetare științifică a fenomenelor etnofolclorice, Tudor Colac s-a dedicat și promovării folclorului prin diverse manifestări culturale cu impact etnologic: festivaluri și spectacole de folclor, expoziții de artă tradițională, serbări câmpenești cu tematică folclorică etc.

Ca cercetător al fenomenelor etnoculturale, Tudor Colac a fost atras și de munca de investigare sociologică și monografică a localităților rurale. Prima sa lucrare a fost publicată în 2004, intitulată *La izvorul dorului. Monografie folclorică a satului Onițcani* (ediția a II-a, 2010; ediția a III-a, 2020). În 2005, a publicat *Ținutul Criulenilor: Vetre etnofolclorice*. Ultima sa lucrare de acest tip a apărut postum, în 2022, cu titlul *Satul din suflet: Dumeni, Costiceni, Vancicăuții Mici* (volumul I). La investigarea acestor localități, Tudor Colac a pornit de la dezideratele metodologice ale renumitului sociolog Dimitrie Gusti, care includeau

studierea mediilor folclorice din perspective cosmologice, biologice, istorice și psihologice și observarea *in situ* a manifestărilor spirituale, economice, juridice și politice. Autorul a relaționat cercetarea evenimentelor etnofolclorice cu etnografia și antropologia culturală, fiind convins de complexitatea acestora: „cultura populară nu se reduce doar la aspectul său artistic, de importanță prevalatoare, ci se constituie din manifestări muzical-literare, ceremonii, ritualuri, credințe, mentalități etc., toate privite prin prisma complexului socio-funcțional integrat” (Colac, 2010, p. 6).

Etnologul subliniază că această percepție a folclorului este nouă, progresistă și modernă, bazându-se pe cercetarea directă și participativă, „din casă în casă” (*ibidem*) a culegătorilor de folclor. Metoda pe care a aplicat-o, definită ca „arheologie socială”, teoretizată de etnologul-sociolog Henri H. Stahl, presupune „o pregătire complexă de sociologie, istorie, etnografie, arheologie și drept pentru a putea reconstitui structurile sociale și politice din elementele materiale” (Mihăilescu, 2005, p. 40). Această perspectivă identifică în comunitățile arhaice entități extrem de cristalizate în structura lor, cu un grad ridicat de rezistență la schimbări, păstrând astfel în matrice urmele structurilor lor primordiale. Pentru a interpreta corect o cultură folclorică, menționează sociologul Henri H. Stahl, este necesar, înainte de toate, să o cunoști. Aceasta este singura modalitate de a evita concluziile eronate, bazate pe informații sumare și intuiții pripite: „Cunoașterea caracterelor specifice ale vieții sociale de tip folcloric nu se poate asigura decât prin cercetare directă și participare critică, sistematică și continuă” (Stahl, 1983, p. 225).

Din studiul introductiv și nota asupra ediției, care deschid volumul *La izvorul dorului*, observăm, conform relatărilor autorului, că lucrarea este, mai degrabă, o culegere de folclor decât o monografie propriu-zisă. Autorul precizează faptul că a muncit la această lucrare mai bine de douăzeci de ani, respectând principiile de realizare a monografiilor etnofolclorice: „O asemenea lucrare complexă cere și investigații suplimentare despre istoria localității, economia satului, genealogia familiei, categoriile sociale, diversele instituții sociale și culturale, în special biserica și școala, despre personalitățile de vază și oamenii de rând înzestrați cu har deosebit și alte aspecte ale trecutului și prezentului acestui sat frumos. Sunt aspecte care, după cum e și lesne de înțeles, nu fac parte din parametrii constitutivi ai unei culegeri de folclor” (Colac, 2010, p. 6-7). Cu toate acestea, etnologul constată cu regret că insuficiența surselor financiare a reprezentat o barieră semnificativă în realizarea proiectului său, limitând posibilitatea de a publica o lucrare exhaustivă care să acopere toate aspectele relevante ale culturii populare.

În continuare, etnologul explică de ce a ales drept subiect al lucrării sale satul Onițcani din microzona folclorică Criuleni, descriindu-l ca pe un punct de referință al culturii tradiționale din regiune. Microzona Criulenilor a fost, pentru mult timp, un domeniu neexplorat în cadrul etnografiei. Însă, odată cu renașterea tradițiilor populare în localități precum Mașcăuți, Slobozia-Dușca, Hârtoful Mare,

Ratuș, Măgdăcești și altele, interesul pentru înțelegerea fenomenului folcloric a crescut. În acest context, Onițcanii au atras atenția în mod deosebit (*ibidem*, p. 13). Locul „aparte” a satului Onițcani în sistemul de valori tradiționale se datorează unor elemente semnificative de cultură materială și spirituală pe care comunitatea locală le prețuiește în mod deosebit. Printre acestea se numără cultul apei, care este venerată, amintind de zeitățile antice: „Aici, la Onițcani, cu mai mulți ani în urmă, am trăit convingerea că legendele străvechi despre viața din rai cu abundența izvoarelor, fântânilor, iazurilor, cișmelelor, pâraielor, bălților au luat naștere anume prin locurile noastre. Fluviul Nistru, care spală moșia satului, ar fi și el o replică a acestui fenomen misterios – izvoarele din Onițcani” (*ibidem*, p. 7). De asemenea, locuitorii se remarcă prin pasiunea pentru plantele cu flori, pe care le culeg, în special, de pe luncile Nistrului sau de pe valea Rediului, pentru a le folosi în diverse ceremonii și ritualuri (*ibidem*, p. 8).

Un alt aspect distinctiv al culturii locale este creația spirituală, ilustrată prin prezența unor personalități de seamă, adevărate „izvoare nesecate de cântece și balade, datini și obiceiuri” (*ibidem*, p. 9), precum Simion Decusară, Iulita Zamșa, Victor Chiriță, Gheorghe Grigoropol, Alexandra Mihailevici, Sergiu Gori, Tatiana Gordei și „întreg neamul Brădiștenilor”. De la talentata informatoare și interpretă de folclor Iulita Zamșa, folcloristul Sergiu Moraru a înregistrat „circa 140 de creații folclorice de diferite genuri și specii” (Moraru, 1988), printre care numeroase „subiecte baladice”, viabilitatea cărora i-a impresionat nu doar pe folcloriștii de la Chișinău, dar și pe cei din România. De exemplu, Lucia Berdan a remarcat unicitatea interpretei „ca performanță în întreg spațiul cultural românesc” (Colac, 2010, p. 11).

Un argument important se referă la habitatul tradițional, ilustrat prin casele țărănești vechi, având o formă arhitecturală specifică, și prin țesăturile de interior precum păretarele, scoarțele și lăicerele, ornate cu motive arhaice ale soarelui, trandafirului, cucului și pomului vieții, oferind o paletă extraordinară de culori și nuanțe, reflectând diversitatea florei din lunca Nistrului și din împrejurimile izvoarelor. Arta broderiei practică de fiecare gospodină demonstrează măiestria locuitorilor în transformarea obiectelor de uz casnic în veritabile opere de artă. În plus, croiul și desenul costumelor tradiționale locale sunt o parte integrantă a patrimoniului cultural moldovenesc (*ibidem*, p. 13). Etnologul este ferm convins că păstrarea acestor elemente identitare ale culturii tradiționale va avea loc prin intermediul familiei și al școlii. În concepția sa, folclorul nu este un fenomen static, ci dinamic, care se transmite, se înnoiește și se reinterpretează în mod constant, asemenea reînnoirii vegetației în fiecare primăvară. Este esențial să înțelegem folclorul în contextul său evolutiv real și să evităm „idealizarea” acestuia, pentru a promova o abordare mai autentică și mai complexă a culturii tradiționale (*ibidem*, p. 13).

Pentru volumul dat de texte, autorul Tudor Colac a adunat aproximativ 415 creații folclorice, dintre care au fost incluse în final doar 315. Celelalte 100 de materiale, provenind din diverse surse, au fost rezervate pentru o viitoare ediție. Materialele au fost selectate cu atenție și organizate sistematic pentru a argumenta cât mai complet fiecare categorie folclorică, respectând principiile originalității și autenticității. În unele cazuri, au fost prezentate variante ale aceluiași text, spuse de doi sau chiar trei informatori, pentru a evidenția personalitatea creatorului popular din sat. De asemenea, au fost incluse texte culese de alți folcloriști din localitate, disponibile în Arhiva de Folclor a Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.

În timpul cercetărilor de teren, etnologul a folosit și metoda experimentului, implicând elevii, cu scopul de a verifica unele ipoteze și pentru a epuiza „potențialul” de informatori din sat, urmărind ca toate semnalele „viabile” să fie cercetate personal (*ibidem*, p. 15). În acest mod, a fost urmărit gradul de variabilitate al unei creații la același informator (Iulita Zamșa, Simion Decusară și Tatiana Gordei), iar alteori au fost realizate anchete pentru a evalua frecvența și valența circulatorie a unor creații în memoria păstrătorilor de folclor.

În volum sunt incluse, în principal, materiale culese personal și direct de la informatori, păstrându-se la redactare pronunția și particularitățile locale, cu menționarea intervențiilor doar în cazuri excepționale. Din păcate, culegerea nu include anexa de melodii descifrate, care ar fi adăugat o valoare suplimentară lucrării.

În următoarea publicație, intitulată *Ținutul Criulenilor: Vetre etnofolclorice (Istorie, folclor, etnografie)*, etnologul explorează comunitățile rurale din raionul Criuleni, prezentând informații detaliate despre localități precum Răculești, Mașcăuți, Bălăbănești, Dubăsarii Vechi, Ișnovăț, Ohrincea, Onițani, Coșernița, Hârtopul Mare, Drăslăceni, Ratuș și altele. Prin această cercetare, autorul își propune să evidențieze valoarea turistică a acestor comunități, subliniind frumusețea peisajelor naturale, importanța spirituală a patrimoniului cultural imaterial, arhitectura tradițională, calitatea produselor agricole și autenticitatea meșteșugurilor tradiționale.

Cu toate acestea, volumul lucrării pare să fie destul de limitat pentru a constitui o monografie completă a întregului ținut Criuleni. Mai degrabă, acesta prezintă aspectele principale ale regiunii și poate fi considerat un ghid turistic, oferind repere esențiale pentru o posibilă extindere într-o monografie etnofolclorică mai detaliată. Se poate presupune că acest proiect ar fi putut fi unul dintre planurile viitoare ale cercetătorului Tudor Colac.

În prefața lucrării, *Îndemn la drumeție*, autorul subliniază că esența cărții constă în descifrarea a ceea ce este specific în viața și cultura populației din Criuleni. El atrage atenția că multe dintre aspectele căutate nu sunt mereu expuse în mod

evident, la prima vedere, ca într-un muzeu sau expoziție. Realitatea vieții este mult mai bogată și variată, iar autorul îndeamnă la un efort suplimentar pentru a descifra semnificațiile acesteia, conectându-se direct cu sursele și purtătorii de valori culturale (Colac, 2005, p. 7).

În final, autorul reușește să inspire cititorul, potențial turist, să viziteze aceste locuri pitorești, care găzduiesc 134 de monumente de importanță majoră pentru țară, înscrise în Registrul monumentelor ocrotite de stat. El subliniază continuitatea și originalitatea culturii tradiționale, evidențiind importanța locurilor și a persoanelor remarcabile, precum și a valorilor artistice moștenite și promovate de băștinașii acestei vetre etnofolclorice. Astfel, în lucrare se subliniază legătura între istorie și prezent, care asigură continuitatea și identitatea culturală a țării în viitor.

Principiile de documentare și interpretare sociologică se regăsesc, cu certitudine, și în cea de a treia lucrare, intitulată *Satul din suflet: Dumeni, Costiceni, Vancicăuții Mici*. Volumul I al monografiei etnofolclorice a fost elaborat de regretatul etnolog Tudor Colac, în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.03: *Contexte socio-culturale autohtone și interconexiuni europene în creația populară și literatura cultă din Basarabia (sec. XIX până în prezent)*. Autorul afirmă că acest studiu a fost inițiat în primele etape ale carierei sale de cercetător științific al fenomenelor etnoculturale, ceea ce sugerează că a beneficiat de experiența și cunoștințele dobândite de-a lungul timpului în domeniu. Această lucrare, alături de celelalte două menționate anterior, evidențiază angajamentul său față de cercetarea riguroasă și detaliată a culturii și tradițiilor locale, precum și importanța acordată conservării și înțelegerii patrimoniului cultural al regiunii: Autorul a început să adune informații, imagini, înregistrări audio și video încă din anii '60 ai secolului trecut. Conștient că primăria nu era dispusă să susțină o echipă de entuziaști dornici să valorifice acest subiect, a decis să formeze o bază de date denumită „Satul meu din depărtare” (Colac, 2022, pp. 4-5). În prefața lucrării, autorul ne dezvăluie motivul elaborării acestei lucrări: „De ce *Satul din suflet*? Întotdeauna am rămas plăcut surprins de oamenii din sat care consideră cea mai mare bogăție nu averile materiale, ci zestrea spirituală, comorile sufletești, cu tradiții și datini moștenite prin generații” (*ibidem*, p. 5). De altfel, din interviurile pe care le-am avut cu renumitul etnolog, am aflat că dezideratul dumnealui era de a lăsa posterității o monografie a localității de baștină, pe care o asocia sentimentului de dor și o definea, cum este și firesc, ca spațiul cel mai stabil, ca un cămin, căsuța în care te-ai născut, un cuib părintesc, o vatră ancestrală, de unde „ne alegem cu acea rezervă de forță invizibilă, de energie și credință – călăuzitoare și ocrotitoare” (*ibidem*, p. 23).

Reflectând asupra procesului anevoios de identificare a materialelor pentru redactarea unor astfel de lucrări, fapt confirmat și de autorii de monografii sociologice rurale, trebuie să subliniem că investigația realizată de etnologul Tudor Colac nu este una unilaterală, ci inter- și multidisciplinară. Aceasta constă

în „culegerea de informații referitoare la cadrul cosmologic, cadrul biologic, cadrul istoric, cadrul psihologic, la activitatea economică, juridică, politică și spirituală a așezării” (Hălmăgean; Sabău, 2018, p. 12). Lucrarea etnologului Tudor Colac, prevăzută să apară în două volume, intenționa să acopere toate aceste aspecte inter- și multidisciplinare și să se recomande ca o excelentă cercetare monografică a localităților Costiceni, Dumeni și Vancicăuții Mici, din județul Hotin, astăzi aflate în componența raionului Noua Suliță din regiunea Cernăuți (Ucraina). În prezent, ne vom referi doar la primul volum al acestei ample monografii etnofolclorice, întrucât al doilea, din cauza decesului etnologului Tudor Colac, nu a fost finalizat. Ideea realizării acestei lucrări care să cuprindă cele trei așezări rurale, și nu doar satul Costiceni, i-a apărut autorului în momentul descoperirii în arhiva Primăriei comunei Costiceni a diverselor informații cu privire la cele trei sate componente: Vancicăuții Mici, Costiceni și Dumeni. Prin urmare, unele materiale, mai ales cele redactate din perspectivă istorică, incluse în acest volum, se referă la toate cele trei localități.

Volumul *Satul din suflet: Dumeni, Costiceni, Vancicăuții Mici* este organizat în cinci capitole distincte. Fiecare capitol explorează aspecte specifice ale localităților abordate în lucrare și este însoțit de materiale fotografice relevante, care completează și ilustrează cercetările și descoperirile autorului. Aceste imagini sunt deosebit de utile pentru cititorii interesați să înțeleagă mai bine contextul și atmosfera localităților prezentate în volum.

Partea introductivă cuprinde cuvântul autorului, intitulat *Elogiu vetrei strămoșești*, unde ne dezvăluie informații despre primele intenții de realizare a monografiilor satului, materializate sub forma unor directive din partea administrației județene: „la 9 februarie 1944 prefectura județului Hotin, din componența căruia făceau parte și cele trei localități, Dumeni, Costiceni și Vancicăuți, prin circulara nr. 181 cerea primăriilor întocmirea monografiei satelor din raza județului Hotin până la 1 martie din acel an” (Colac, 2022, p. 3). Cu părere de rău, constată Tudor Colac, administrația comunei Costiceni s-a arătat reticentă la realizarea acestui obiectiv, astfel că propunerea prefecturii a rămas nerealizată până la data apariției acestui volum. Cu toate acestea, menționează autorul, au existat câteva tentative ale intelectualilor comunei sus-amintite de a aborda, în diverse publicații, aspecte legate de istoria și viața spirituală a costicenenilor.

Prezintă interes și inserarea interviului cu primarul comunei Costiceni în partea introductivă, din care aflăm informații despre starea socială și economică a mediului rural, reformele administrative implementate cu scopul dezvoltării comunității și atragerii de investiții prin proiecte europene „așa cum se procedează în Republica Moldova, România și la noi, în Ucraina, în regiunea Cernăuți” (*ibidem*, p. 13), pentru soluționarea cu succes a problemelor de ordin social și economic. În concluzie, sunt stabilite direcțiile de activitate ale actorilor locali, bazate pe parteneriatele

comunitare care au rolul de a contribui la dezvoltarea localităților. Cele mai eficiente și durabile modele de parteneriate sunt considerate cele inițiate de organizațiile neguvernamentale, grație faptului că acestea „sunt mult mai flexibile la schimbare”, „reprezintă grupurile de interese din comunitate”, au posibilitatea „să inventarieze potențialii parteneri comunitari”, sunt capabile „să valorifice formele tradiționale de parteneriat” și să aplice „modele noi de solidarizare comunitară” (*ibidem*, p. 14). Drept model, este invocată Asociația obștească „Fiii satului Costiceni” (printre membrii activi ai acesteia a fost și semnatarul volumului de față, regretatul Tudor Colac), care pe parcursul anilor a contribuit la dezvoltarea comunității, implementând eficient mai multe proiecte sociale și culturale, printre care: reparația Muzeului de istorie amplasat în Școala medie generală din Costiceni, proiectul „Intrarea în sat” (ambele intrări ale satului Costiceni), Festivalul-Concurs Internațional de Muzică Populară Românească „Rapsodul Toadere Captari” desfășurat la Cernăuți și Costiceni, ajuns în anul 2023 la cea de a IV-a ediție etc.

Capitolul întâi, *Incursiuni în cronografia trecutului*, cuprinde o serie de articole care se referă la istoria acestor localități. Se încearcă realizarea unei analize etnologice a conceptului de *vatră părintească*, prin relevarea semnificației acestui spațiu sacru în mentalitatea tradițională, cu trimiteri concrete la obiceiuri și tradiții, la expresii și credințe legate de valențele magice ale acestui loc în memoria colectivă.

În continuare, se aduc mărturii ale existenței vieții umane din epoca străveche și antică în spațiul carpato-danubiano-pontic, inclusiv în regiunea Cernăuți. Se încearcă o reconstituire cronologică a parcursului istoric al celor trei așezări rurale și se aduc dovezi istorice despre constituirea lor. Aici trebuie să menționăm remarcabila descoperire a etnologului Tudor Colac privind primul document oficial care reprezintă actul de constituire a satului Dumeni: „Extras din *Uricul de la Ștefan Voievod, domn al Țării Moldovei*, prin care satul Duminișii, denumirea veche a localității Dumeni de astăzi, este dat lui Pătraș și Cozar, de la Iezerul Alb, și lui Dumea, fiul lui Pătraș, și Iurie, și Mândre, pentru slujbă domnească în dreaptă credință”, datat: iunie, 1443, Suceava (*ibidem*, p. 30). Satul Costiceni a fost atestat la 18 februarie 1581, deși autorul subliniază că alți cercetători „mai norocoși” ar putea identifica și alte documente oficiale, care să dovedească existența mai timpurie a acestei localități. Cea mai recentă așezare rurală este Vancicăuții Mici, atestată la 1861, deși autorul presupune că această localitate ar putea avea rădăcini și mai vechi, întrucât: „Vancicăuții Mici a fost parte componentă a satului Vancicăuți, menționat pentru prima dată în anul 1609” (*ibidem*, p. 29), și înaintează ipoteza că „această dată ar putea fi cu referință și la Pol-Vancicăuți” (*ibidem*) (adică Vancicăuții Mici). Cu privire la Vancicăuții Mici, ca sat cu țărani de stat, denumit în varianta tradusă din limba rusă „Pol-Vancicăuți” (Поль-Ванчикауць/ Пол-Ванчиковцы, azi Novoivankovți), cu „țărani împărătești”, subordonat Vancicăuților Mari (actualul Vancicăuți), cercetătorul întreprinde o adevărată investigație istorică, utilă pentru

înțelegerea tuturor factorilor sociali și politici care au influențat evoluția satului. Subliniind că în prezent „șăranii statului” „practic au dispărut ca pătură socială”, autorul remarcă faptul că „nostalgia consătenilor din Vancicăuții Mici după timpurile de altădată a mai rămas în memorie prin acea noțiune de «împărătești», de la împăratul rus Petru cel Mare” (*ibidem*, p. 33).

Capitolul istoric al lucrării este completat cu date referitoare la Ținutul și județul Hotin din secolele XIX-XX, informații despre Dumeni și Costiceni din perioada ocupației țariste, catagrafiile utilizate pentru aflarea genealogiei familiei și afirmarea identității, situația demografică a populației satelor Costiceni și Dumeni conform statisticilor, recensămintelor populației și alte documente demografice începând cu anul 1820 și până în 1858.

Capitolul al doilea, *Istorie și economie, reforme agrare*, continuă șirul de informații istorice, focalizându-se în această etapă pe aspectul economic al localităților analizate și evidențiind referințele istorice la reforma agrară implementată pe parcursul anilor 1920-1930. De asemenea, sunt prezentate actele ce relevă tabloul nominal al locuitorilor satelor din comuna Costiceni, cu drept de împrăștiere, analize ale proceselor-verbale privind împrăștierea sau exproprierea locuitorilor din diverse cauze, precum și liste ale militarilor înrolați în Armata Română în perioada 1941-1944, familiile cărora au primit ajutoare materiale. Aceste documente oferă o perspectivă detaliată asupra evoluției sociale și economice a comunității în timpul și ulterior acelei perioade.

Capitolul al III-lea al monografiei – *Din hronicul de familie al neamului Colac* – reprezintă o incursiune în genealogia familiei Colac, unde autorul acordă o atenție deosebită etimologiei cuvântului *colac*. Se fac popasuri concrete în diverse spații lingvistice unde există acest cuvânt, dezvoltându-se în continuare și „forme flexionare ale paradigmei întâlnite în complexul etnofolcloric din spațiul românesc, inclusiv în cele trei sate – Costiceni, Dumeni și Vancicăuții Mici din regiunea Cernăuți –, cu referințe la noțiunea de *colac* drept simbol de ofrandă și forma principală a pâinii de sărbătoare cu semnificații aparte în cultura populară” (*ibidem*, p. 146). De asemenea, se observă o continuare firească a interesului omului de știință pentru entitatea socială *familia*, pe care o analizează din diverse perspective: folclorică, etnografică, sociologică, antropologică, psihologică, pedagogică, istorică etc., urmând modelul de investigare interdisciplinară și multidisciplinară însoțit din studierea lucrărilor Școlii sociologice de la București, conduse de merituosul sociolog Dimitrie Gusti. În lucrările științifice dedicate familiei, conform afirmațiilor lui Iordan Datcu, etnologul Tudor Colac „propune o perspectivă de abordare foarte complexă, modernă și suplă, în care observațiile proprii sunt puse permanent în relație cu rezultatele unor cercetări similare întreprinse în România și în alte spații” (Datcu, 2001, p. 45). Cercetătorul analizează familia și relațiile de familie ca pe o entitate „generatoare de cultură și civilizație, de parametrii ei culturali, de rostul

părinților ca modele generatoare de exemple, de rolul familiei în transmiterea tradiției, a valorilor familiei și a modelelor comportamentale, sărbătorile, riturile de trecere fiind canale de transmitere a acestora” (Datcu, 2017, p. 578). Putem afirma cu certitudine că materialele din capitolul acesta continuă exclusiv șirul de studii consacrate familiei ca vatră a spiritualității românești. De asemenea, prezintă interes și inserarea articolelor-evocări ale părinților, rudelor, unde aflăm creionate portretele fizice și morale ale unchilor, mătușilor, verilor și ale nepoților, descendenți ai viței Colac. Sunt realizate câteva scheme de genealogii ale familiilor Colac din diverse localități ale Republicii Moldova, toate înmănunchate în „CARTEA neamului Colac”. Portretele realizate sunt legate, în mod nemijlocit, de viața folclorică și etnografică a mediului rural. Deseori, prezentările sunt ancorate în obiceiurile și tradițiile satului, oferind astfel informații etnografice prețioase. De asemenea, sunt relevante și articolele-mărturii semnate de fratele autorului, Gheorghe Colac, în care sunt prezentate sărbătorile calendaristice românești, împreună cu obiceiurile și practicile asociate acestor manifestări etnofolclorice, credințele și superstițiile, precum și textele literare. Nepoata Natalia Colac contribuie cu un eseu genealogic, iar sora Fevronia Colac-Captari aduce relatări etnografice despre bucătăria tradițională de acasă etc. Astfel, ceea ce realizează autorul în acest capitol se asociază perspectivei Școlii sociologice de la București de a studia familia „prin abordarea ei, pe de o parte, în complexitatea sarcinilor și rolurilor față de individ și societate, iar, pe de altă parte, prin descifrarea particularităților în raport cu sistemul social, cu ansamblul normelor și valorilor morale, religioase, juridice, culturale” (Școala Sociologică de la București, 1996, p. 250), ceea ce, potrivit aserțiunilor profesorului D. Gusti, constituie trăsătura specifică a familiei rurale: „integrarea completă a indivizilor, prin anihilarea voințelor individuale și prin supunerea față de voința colectivă, obiceiuri și interesul comun” (Gusti, 1937, p. 381).

Următorul capitol este consacrat *Fiilor satului Costiceni* (membrii Asociației „Fiii satului Costiceni”), în care sunt prezentate interviuri, portrete, cronici despre cei mai de seamă oameni ai comunei Costiceni. De la oameni simpli până la muzicieni, savanți cu renume internațional, aceste personalități au contribuit semnificativ la scrierea istoriei localității și au continuat să o facă, indiferent de locul în care s-au aflat. În cadrul acestui capitol, găsim cronici dedicate talentatului regizor de teatru, muzician, actor, poet, coregraf, pictor și sculptor Grigore Pantazi; profesorului Ion Rață; colonelului Alexandru Rață; medicului Mihai Șeremet; dr. în științe tehnice, inginerului Vasile Doholici; arhitectului Mihai Șeremet; dr. în științe medicale, medicului cardiolog Andrei Banaru; sportivului Pintilie Rață; istoricului Andrei Nicorici; medicului urolog Vasile Captari; dr. în științe medicale, medicului urolog Vladimir Captari și multor altor personalități remarcabile.

Ultimul capitol al monografiei, intitulat *Din Cartea de Glorie a Neamului românesc*, aduce în prim-plan câteva materiale de o valoare deosebită pentru

spiritualitatea românească, conform perspectivei autorului. Printre personalitățile prezentate se numără: Eugen Pâslaru, viticultor, director general al Companiei „Sălcuța” SRL, fost deputat în Parlamentul Republicii Moldova; Ion Vatamanu, scriitor, savant și om politic; Toadere Captari, muzician, violonist, dirijor de orchestră, distins cu titlul de „Meșter Popular”; Zinaida Smochină-Rotaru, scriitoare și autoare de cărți pentru copii. Capitolul se încheie cu un articol care evocă modelul de familie-etalon, ilustrat prin dinastia de muzicieni Captari. În acest studiu, etnologul abordează renumita dinastie din perspectiva transmiterii moștenirii spirituale de la tată la fiu, prezentând-o ca pe un model esențial de perpetuare și promovare a culturii tradiționale într-o continuă actualizare. Prin urmare, familia este cea celulă socială care apare ca „o reflectare a realității socioculturale la fiecare etapă a dezvoltării istorice, iar valorile create compun tradițiile familiale moștenite și reclădite de fiecare generație” (Colac, 2022, p. 629).

Lucrările etnologului Tudor Colac reprezintă o contribuție semnificativă la înțelegerea și conservarea culturii tradiționale din diverse localități din Republica Moldova. De la investigarea detaliată a satului Onițcani la explorarea Ținutului Criulenilor și până la monografia dedicată localităților Dumeni, Costiceni și Vancicăuții Mici, autorul ne-a oferit o perspectivă amplă și profundă asupra fenomenelor etnofolclorice, istorice și culturale din aceste regiuni. Structura meticuloasă elaborată a lucrărilor, documentarea riguroasă și interpretarea atentă a fenomenelor folclorice și culturale, împreună cu utilizarea unor materiale vizuale relevante, contribuie la crearea unei imagini complete și captivante a fiecărei comunități studiate. Prin aceste lucrări, Tudor Colac nu numai că a documentat și prezervat moștenirea culturală a acestor localități, dar a reușit și să transmită cititorilor săi pasiunea și dedicarea pentru acest domeniu de studiu, încurajându-i să exploreze și să aprecieze bogăția și diversitatea culturii tradiționale din Moldova.

Referințe bibliografice:

COLAC, Tudor. *La izvorul dorului. Folclor din Onițcani*. Chișinău: Grafema Libris, 2004. 200 p.

COLAC, Tudor. *La izvorul dorului. Monografie folclorică a satului Onițcani*. Ediția a II-a. Chișinău: Grafema Libris, 2010. 200 p.

COLAC, Tudor. *Satul din suflet: Dumeni, Costiceni, Vancicăuții Mici*. Volumul 1. Redactor-coordonator: Mariana Cocieru. Chișinău: S. n., 2022 (Grafema Libris). 650 p.

COLAC, Tudor. *Ținutul Criulenilor: Vetre etnofolclorice (Istorie, folclor, etnografie)*. Chișinău: Grafema Libris, 2005. 144 p.

DATCU, Iordan. *Dicționarul etnologilor români*. Volumul III: *Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie. Completări la vol. I-II*. București: Saeculum I. O., 2001. 320 p.

DATCU, Iordan. *Un etnolog din Republica Moldova: Tudor Colac*. În: COLAC, Tudor. *Repere etnologice: studii, articole, eseuri*. Chișinău: S. n., 2017 (Tipografia „Notograf Prim”), p. 577-579.

GUSTI, Dimitrie. *Paralelismul sociologic*. În: *Sociologie Românească*. 1937, anul II, nr. 9-10, p. 379-385.

HĂLMĂGEAN, Gabriel; SABĂU, Sorin. *Cercetările monografice de la Sâmbăteni 1933–936*. Arad: Editura Complexului Muzeal Arad, 2018. 200 p.

MIHĂILESCU, Ioan. *Profesorul Henri H. Stahl și Școala Sociologică de la București*. În: *Sociologie Românească*. Volumul III. 2005, nr. 2, p. 36-42.

MORARU, Sergiu. *Cântecul e viața omului*. În: *Biruiitorul* (Criuleni). 1988, 1 octombrie. În anul 1990 folcloristul Sergiu Moraru a pregătit pentru editare volumul *N-aș cânta, n-aș veseli... Folclor înscris de la Iulita Zamșa din Onițcani, Criuleni*, pe care l-a prezentat Editurii Hyperion, dar care, cu regret, nu a fost publicat.

STAHL, Henri H. *Eseuri critice. Despre cultura populară românească*. București: Minerva, 1983. 340 p.

Școala Sociologică de la București: Tradiție și actualitate (extrase). Coordonator: Maria Larionescu. București: Editura Universității, 1996. 268 p.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.